

УДК 339.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-1-7>**Крюкова І.О.**

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування
Одеського державного аграрного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0577-6364>

Лагодієнко О.В.

кандидат економічних наук, докторант
Одеського національного технологічного університету

Kryukova Iryna

Odesa State Agrarian University

Lagodiienko Oleg

Odesa National University of Technology

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРОБІЗНЕСУ ТА ESG ПРАКТИКА ЯК СПОСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRIBUSINESS AND ESG PRACTICES AS WAYS TO ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Необхідність розв'язання завдань сталого розвитку та здобуття стратегічних конкурентних переваг зумовили активне розповсюдження соціально відповідальних ініціатив бізнесу. Надзвичай актуальним це постає й для агропродовольчого сектору, роль якого постає винятково важливою для глобальних завдань стійкості та національної економіки України. У статті досліджено основні сутнісні ознаки соціальної відповідальності бізнесу та сучасної ESG практики на прикладі аграрного сектору. Дослідження показали, що соціальна відповідальність бізнесу та (CSR і ESG) є прикладами сучасних бізнес-моделей сталого управління та мають спільні ознаки. Метою обох моделей постає підвищення рівня корпоративної культури та досягнення цілей сталого розвитку. Разом з тим, ключовою ознакою соціальної відповідальності бізнесу було виділено її якісний вимір, у той час, коли характерною ознакою для ESG – кількісна оцінка. ESG практика менеджменту постає однією з пріоритетних для аграрного бізнесу України та формує можливість досягнення конкурентних переваг у залученні додаткових фінансових потоків, необхідних для сталого розвитку сільського господарства і сільських територій. Визначено стратегічні бонуси, які формує для агрокомпаній використання засад CSR і ESG у практичній діяльності. Досліджено ключові індикатори оцінки рейтингу ESG. Проаналізовано сучасні тренди та проблеми соціальної відповідальності аграрного бізнесу України. Визначено потенційні можливості впливу ESG практики на фінансові результати аграрних формувань. Окреслено основні перспективні напрями і інструменти CSR і ESG у діяльності бізнес-суб'єктів аграрного сектору.

Ключові слова: аграрні компанії, CSR, ESG, соціально відповідальні ініціативи, сільське господарство, сталість.

The need to solve the problems of sustainable development and gain strategic competitive advantages has led to the active dissemination of socially responsible business initiatives. This is also highly relevant for the agri-food sector, the role of which is vital for the global tasks of sustainability and the national economy of Ukraine. The article examines the main essential features of social responsibility of business and modern ESG practice in the example of the agricultural sector. Studies have shown that corporate social responsibility (CSR and ESG) is an example of a modern sustainable management business model with standard features. Both models aim to raise the level of corporate culture and achieve sustainable development goals. At the same time, the key feature of corporate social responsibility is its qualitative dimension, while the characteristic feature of ESG is qualitative assessment. ESG management practice is one of the priorities for Ukraine's agricultural business. It creates opportunities to achieve competitive advantages in attracting additional financial flows necessary for the sustainable

development of agriculture and rural areas. The strategic bonuses formed for agricultural companies by using the principles of CSR and ESG in practice are defined. Among the main ones are: building up the image capital of agricultural companies; increasing market share; rapid and effective response to climate change risks and other environmental and social business risks; improving the understanding of future business development opportunities and finding effective mechanisms for their use; increasing the level of investment attractiveness of business. The key indicators for assessing the ESG rating in the context of three factors are studied: economic, social, and managerial. The current trends and social responsibility problems of Ukraine's agrarian business are analyzed. It is determined that voluntary, socially responsible initiatives take place mainly in large-scale agricultural companies. The potential possibilities of the influence of ESG practice on the financial results of agrarian formations are determined. The main promising directions and tools of CSR and ESG in the activities of business entities in the agricultural sector are outlined.

Key words: agricultural companies, CSR, ESG, socially responsible initiatives, agriculture, sustainability.

Постановка проблеми. У зв'язку з тим, що за останні роки досягнення сталості та стійкого розвитку стало проблемою глобального масштабу, соціальна відповідальність бізнесу і участь інвестиційного капіталу у підвищенні рівня сталості стало однією з найважливіших стратегій менеджменту. У 2004 році Глобальний договір ввів у дію поняття ESG, що актуалізувало питання управління активами на основі оцінки досягнутого ступеня соціальної відповідальності та ESG практики діяльності компаній. Із поступовим загостренням кліматичних, екологічних, соціально-економічних проблем розвитку людства, показники ESG та соціальної відповідальності набувають принципового нового важливого значення як для бізнесу, так і для суспільства у цілому. Сільське господарство представляє унікальні виклики для сумлінного інвестування та практики ESG. При цьому аграрний сектор є важливою сферою, яка грає провідну роль у побудові екологічної цивілізації та стійкому розвитку навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна відповідальність бізнесу – відносно нова концепція управління, яка за останні роки привернула увагу значної кількості науковців. У аграрній сфері науково-теоретичні, методичні та практичні засади соціальної відповідальності і ESG агроструктур вивчалися відомими вченими, серед яких потужний внесок зробили: Андрійчук В., Буряк Р.І., Корінько М., Лупенко Ю.О., Малік М., Мармуль Л.О., Могильний О., Шпикуляк О.Г., Юрчишин В. та інші.

Хохнен П. трактує соціальну відповідальність аграрного бізнесу як спосіб імплементації суспільно корисних соціальних, екологічних та економічних ініціатив у корпоративну культуру та стратегії розвитку агрокомпаній [1]. Соціальна відповідальність бізнесу реалізується як результат створення суспільно необхідних цінностей і додаткової вартості бізнесу.

Малік М.Й. та інші науковці визначають зміст соціальної відповідальності агрокомпаній через добровільний характер їх фінансування

соціальних проектів понад встановлені рамками закону норм і положень [2].

Частина авторів доводить чітку залежність досягнутого рівня соціальної відповідальності бізнесу та його фінансових результатів [3]. Інші вчені доводять, що соціально відповідальні ініціативи компаній дозволяють знизити рівень ризикованості бізнесу та отримати довгострокові економічні вигоди у формі здобуття конкурентних переваг [4].

Соціальна відповідальність бізнесу, незважаючи на її частково філантропічний характер, має чітко виражений комерційний ефект, який має довгостроковий характер та виражається у зростанні інвестиційних рейтингів компаній. Останні тренди інвестування також тісно пов'язані із врахуванням суспільно необхідних цінностей і потреб та знайшли своє відображення у філософії ESG управління.

За даними світових експертів стає інвестування – це той інструмент, який найближчим часом змінить ринок інвестиційного капіталу. За інформацією Simfund, у 2020 році інвестори вклали понад 35 трлн дол. у сталі активи. При цьому приріст обсягу вкладень склав 96% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [5]. Концепція ESG набула значної популярності, замінивши мету максимізації прибутку акціонерів і інвесторів на майбутні соціально-економічні і екологічні вигоди для зацікавлених сторін [6].

Вже сьогодні при вкладенні коштів інвестори орієнтуються не лише на показники комерційної прибутковості проектів, на перший план виходять індикатори, що свідчать про діяльність компаній у сфері соціальної відповідальності бізнесу та ESG площині.

Зарубіжні науковці зазначають, що для компанії, які демонструють високі показники ESG практики, мають більш високий рівень управління та комплексну систему менеджменту. У результаті у них з'являються нові додаткові можливості краще організовувати власний персонал, у повній мірі розкрити їх потенціал

та більш ефективно використовувати всі інші активи бізнесу [7].

Результати досліджень, отримані Зенгом Л. та іншими, показують, що ESG практика і корпоративна ефективність мають тісний кореляційний зв'язок, а більш високі рейтинги ESG сприяють її підвищенню [8].

Практика соціальної відповідальності та дотримання ESG критеріїв сприяють досягненню цілей сталого розвитку та вирішенню глобальних проблем людства, у тому числі через управління у агропродовольчій сфері. Близько 24% викидів CO₂ спричиняє агропродовольчий сектор. Вирішення завдань зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечення продовольчої безпеки вимагає досягнення балансу інтересів всіх учасників суспільного процесу створення агропродовольчої вартості. Одним з інструментів досягнення такого балансу є соціальна відповідальність та ESG практика аграрних компаній [9].

За даними світової аудиторської компанії PwC, більшість інвесторів вважають, що корпоративна звітність, яка свідчить про рівень сталого розвитку компаній, є необ'єктивною та таким чином у сучасних умовах постає проблема «зеленого відмивання» [10]. Доповнює ці дослідження й аудиторська компанія E&Y, яка за результатами власних досліджень опублікувала основні ініціативи ESG практики, на які сьогодні звертають увагу провідні інвестиційні компанії світу: сталі ланцюги постачання, ESG-звітність, вуглецева нейтральність, соціальна відповідальність [11].

Важливість сільського господарства для національної економіки визначала підвищений інтерес до практик соціальної відповідальності бізнесу та ESG політик серед науковців. Мірзоева Т.В. і Герасимчук Н.А. визначають, що при застосуванні ESG критеріїв у агросфері, у першу чергу, необхідно звертати увагу на оцінку ризиків землекористування, зменшенню родючості ґрунтів, природно-погодних та екологічних ризиків [12].

Метою дослідження є дослідження основних положень соціальної відповідальності бізнесу та ESG практики діяльності бізнес-суб'єктів аграрного сектору у контексті сталого розвитку сільського господарства і сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Корпоративна соціальна відповідальність уявляє собою сукупність цінностей, політик, процедур та інструментів управління, які здійснюють активний вплив на соціально-економічний та екологічний добробут. Шевчук П. у своїх дослідженнях виділяє чотири основні моделі соціально відповідального бізнесу: європейська, скандинав-

ська, британо-американська, модель із назвою «бізнес відповідає за все» [13].

Корпоративна соціальна відповідальність стратегічно орієнтовна, перш за все, на стейкхолдерів бізнесу, проте, вона є бізнес-моделлю, сталого розвитку, яка сприяє також задоволенню інтересів суспільства, громадянськості, екології, теперішніх і майбутніх поколінь. Корпоративна соціальна відповідальність ґрунтується на врахуванні у управлінському процесі сукупності таких основних факторів, як: структура та характер управління, стійкість та прозорість ланцюгів постачання, рівень соціально-економічного захисту персоналу, інтереси стейкхолдерів, вплив на навколишнє середовище, етична відповідальність, участь у благодійних заходах, фінансова відповідальність перед партнерами. Зінчук Т.О. і Левківський Є.В. серед напрямків соціальної відповідальності бізнесу, які мають актуальність і вагомість для аграрної сфери України, виділяють: активізацію інформаційного менеджменту, розвиток відновлювальної енергетики, інновацій їсть та зростання темпів технологічних перетворень у агропромисловстві, впровадження сталих стратегій управління ресурсами [14]. Дієві інструменти соціальної відповідальності бізнесу за сучасних умов мають стати неодмінним елементом формування механізму управління стратегічними змінами компаній [15].

Корпоративна соціальна відповідальність характеризується такими ключовими ознаками, як підзвітність і саморегулювання, які постають внутрішніми інструментами механізму управління. Добровільні зобов'язання та ініціативи CSR компанії використовуються як стратегічний орієнтир мінімізації соціальної або екологічної шкоди, створення стратегічних соціальних, економічних і екологічних цінностей, які постають корисними для всього суспільства.

Корпоративна практика ESG становить діяльність, що відповідає критеріям оцінки компанії (бізнесу) у розрізі соціальних, екологічних та управлінських чинників. Є основою для оцінки інвесторами з позицій орієнтації бізнесу на етичну та сталу практику господарювання. ESG політика бізнесу базується на досягненні конкретних індикаторів, що визначаються зовнішніми вимогами (національними і міжнародними організаціями) та дозволяють здійснювати порівняльну оцінку проектів і програм розвитку на основі відповідних балів і рейтингів.

Корпоративна соціальна відповідальність та ESG практика управління спрямовані на досягнення спільної мети – сприяння сталому розвитку та досягнення його цілей і завдань (рис. 1). У контексті корпоративної соціальної відповідальності аграрного бізнесу – сприяння

сталому розвитку сільського господарства та сільських територій.

Практика корпоративної соціальної відповідальності та ESG критеріїв управління спрямовані на допомогу бізнесу біти більш стійким та відповідальним по відношенню до всіх зацікавлених сторін. І CSR і ESG бізнес-моделі дозволяють компаніям збільшувати кількість потенційних клієнтів, формувати сталий склад персоналу та нарощувати інтелектуальний капітал, зменшувати екологічні та соціальні ризики, які у майбутній перспективі постають визначальними; знижувати репутаційні ризики, підвищувати рівень інвестиційної привабливості власного бізнесу. Завдяки практиці високого рівня відповідальності компанії отримують можливості вийти на нові ринки та здобути конкурентні переваги на вже існуючих. Всі ці можливості у довгостроковій перспективі формують потужний потенціал конкурентоспроможності бізнесу на основі цінностей сталого розвитку.

Для інвесторів оцінка проектів на основі сукупності критеріїв ESG діяльності компанії-

реципієнта дає можливість генерації додаткових потоків прибутків, оптимізації портфельних ризиків, можливості поєднання інвестиційних вкладень із особистими цінностями і поглядами. Все це, у підсумку, також сприяє нарощуванню вартості бренду і іміджевого капіталу соціально відповідальних інвестиційних компаній.

Незважаючи на спільну мету та східні механізми її досягнення, CSR та ESG моделі сталого управління мають певні відмінності. Модель корпоративної відповідальності бізнесу (CSR) визначається, переважно, внутрішньою ініціативністю досягнення поставленої бізнес-мети. ESG модель дозволяє компанії розкривати та показувати свої зусилля зацікавленим сторонам з метою нарощування іміджевого капіталу та отримання майбутніх економічних вигід.

ESG модель має, переважно, зовнішній характер орієнтації та формує рейтинг для інвесторів та інвестиційних компаній. Відображає зовнішній вплив бізнесу на суспільство та навколишнє середовище. Індикатори ESG використовуються соціально відповідальними

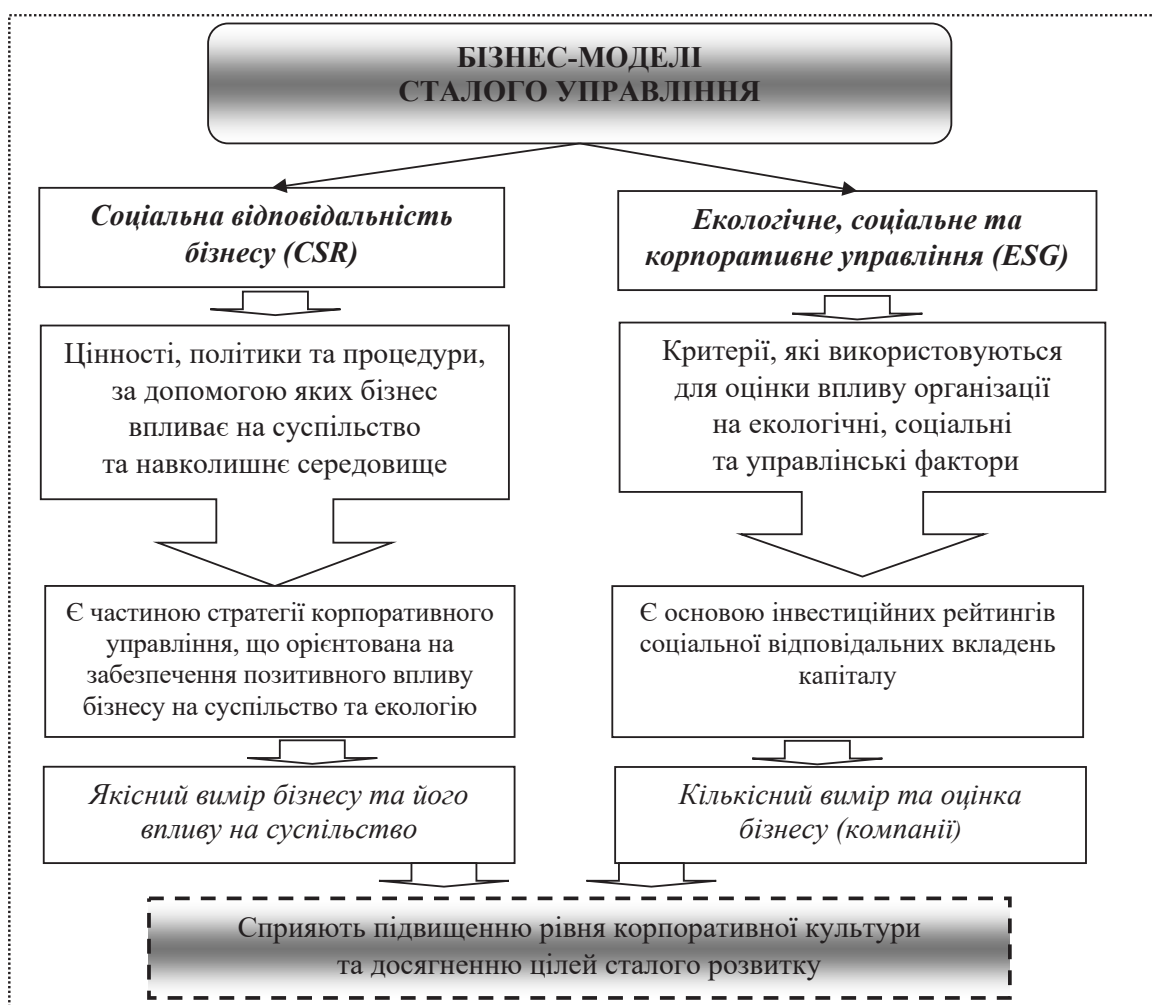


Рис. 1. CSR та ESG моделі сталого управління бізнесом

Джерело: авторська розробка

інвесторами для оцінки ризиків і можливостей, що пов'язані із вкладенням у відповідний проєкт. Соціальна відповідальність бізнесу у межах корпоративної практики управління є базовою концепцією, яка охоплює всі аспекти соціально-економічного і екологічного впливу компанії на суспільство.

Обидні моделі сталого управління – CSR та ESG є важливим для сучасного бізнесу та суспільства. Корпоративне управління сьогодні може обирати одну з двох моделей або використовувати ознаки обох одночасно – обидва варіанти сприяють отриманню бонусів довгострокового характеру та досягненню цілей сталого розвитку бізнесу. Модель корпоративної соціальної відповідальності у більшій мірі визначається якісними параметрами, модель ESG – кількісними критеріями і індикаторами.

Проведені дослідження дозволили визначити ESG політику управління як продовження практики добровільної соціальної корпоративної відповідальності та результат її переходу на якісно новий рівень. Вважаємо ESG практику більш цілеспрямованою формою управління бізнесом, чітко орієнтовану на пошук інвестицій для реалізації цілей завдань сталого розвитку компанії.

Сьогодні та у найближчій перспективі ESG практика управління бізнесом постає однією з ключових, що визначає стратегічні пріоритети компанії, дозволяє їй досягти конкурентних переваг у залученні додаткових фінансових потоків та у боротьбі за клієнтів і частку ринку. Реалізація ESG політики управління реалізується через поєднання трьох її базових складових: екологічної, соціальної, управлінської. Впровадження у практику управління ESG принципів дозволяє отримати наступні переваги для компанії: 1) відповідати фактичним та майбутнім нормам і стандартам сталого розвитку; 2) швидко та ефективно реагувати на ризики зміни клімату та інші екологічні і соціальні ризики бізнесу; 3) покращувати розуміння майбутніх можливостей розвитку бізнесу та шукати ефективні механізми їх використання; 4) підвищувати власну привабливість для інвесторів; 5) покращувати довіру між інвесторами та бізнесом; 6) створювати фінансовий базис для реалізації цілей сталого розвитку.

Для аграрного бізнесу сукупність критеріїв ESG практики управління зосереджується за трьома ключовими напрямками: 1) екологічні фактори – сприяння кліматичної толерантності виробництва, сприяння збільшенню сталих джерел енергозабезпечення та підвищенню енергоефективності, створення замкнених ланцюгів агровартості; 2) соціальні фактори – створення інклюзивних умов праці персоналу агро-

компаній, забезпечення безпеки продовольчої продукції та сталості ланцюгів харчування, підтримка місцевих спільно та відродження сільських територій, соціально відповідальний агромаркетинг; 3) управлінські фактори – забезпечення етичності та прозорості бізнес-діяльності, дотримання вимог і стандартів, підвищення рівня прозорості звітності.

Для оцінки цих факторів у світі створюються спеціальні органи і інституції. У 2021 році Комісією з цінних паперів і бірж (SEC) було створено Цільову групу з клімату і ESG для виявлення порушень у діючих ESG практиках бізнесу.

Однією з найбільш розповсюджених рейтингових систем ESG є рейтинг спеціалізованого агентства MSCI ESG. Він оцінює понад 8500 компаній світу та більш, ніж 680 тис цінних паперів. Ключові індикатори, які використовує рейтинг, представлені у табл. 1.

Для бізнес-суб'єктів аграрного сектору питання соціальної відповідальності та відданості ESG-практиці управління сьогодні постає принципово важливими з позицій збереження ресурсів, підвищення продуктивності та відродження сільських територій. Соціальна відповідальність для аграрного бізнесу – явище не нове та широко відоме у практиці агроменеджменту. Разом з тим, фактичний рівень соціально відповідальних ініціатив у сільському господарстві у значній мірі визначається масштабами господарської діяльності та корпоративною культурою управління. Для крупних агрохолдингів України реалізація соціально відповідальних бізнес-ініціатив постає вже сталою практикою. Більшість крупних агрокомпаній країни («МХП», «Кернел», «Астарта» «Нібулон», «УкрЛандФармінг» та ін.), країни протягом останніх років успішно реалізують заходи, спрямовані на охорону довкілля («Зелений офіс», «Стале землеробство»), підвищення якості і безпеки агропродовольчої продукції, створення інклюзивних умов праці найманого персоналу, біобезпеки та збереження біологічного різноманіття, підтримки розвитку сільських громад і територій. Така практика вже є сталою та відображається у нефінансовій річній звітності, що оприлюднюється на добровільній основі на офіційних сайтах агрокомпаній. Більш складною постає ситуація із реалізацією соціально відповідальних ініціатив бізнесу у аграрних суб'єктах малого та середнього розмірів. Розуміння суспільних цінностей сталого розвитку власників малого агробізнесу сьогодні не досягає балансу із пріоритетом отримання короткострокових економічних вигід. При цьому, однією з основних причин низького рівня соціальної відповідальності малого і середнього аграрного бізнесу у країні постає

Ключові індикатори оцінки рейтингу ESG

Фактори рейтингового оцінювання	Індикатори оцінки
Екологічні фактори: 1) проблеми кліматичних змін	Обсяг викидів CO ₂ , слід вуглецю у продуктах фінансування заходів, пов'язаних з навколишнім середовищем, вразливість до кліматичних змін
2) проблеми природного капіталу	Джерела води, стан біорізноманіття та землекористування, джерела сировини та матеріалів
3) забруднення навколишнього середовища	Обсяг відходів, матеріали для пакування продукції, замкнені ланцюги постачання
4) екологічний потенціал бізнесу	«Зелені» технології, ВДЕ
Соціальні фактори: 1) оцінка людського капіталу	Охорона та умови праці, навчання персоналу, внутрішньофірмові стандарти праці
2) безпека та якість продукції	Якість та безпека продукції, фінансовий захист споживачів, конфіденційність та безпека даних, відповідальне інвестування, страхування медичних та демографічних ризиків
3) взаємодія зацікавлених сторін	Характер відносин з населенням територій та місцевими спільнотами
4) соціальні можливості	Доступ до ринків фінансового капіталу, доступ до системи охорони здоров'я, можливості у галузі харчування
Фактори управління	Склад правління компанії з точки зору незалежності та рівності, діюча бухгалтерська практика, ділова етика, податкова прозорість, підзвітність

Джерело: складено авторами за даними [16]

нестача фінансових ресурсів. Також не сприяє підвищенню рівня соціальної відповідальності агробізнесу у країні тривалість військового конфлікту та нестабільність у суспільно-економічному середовищі.

За таких умов імплементація у практику агроменеджменту принципів і критеріїв ESG політики може сприяти пошуку додаткових джерел залучення інвестиційних ресурсів, яких сільському господарству і сільським територіям не вистачає для розв'язання завдань сталого розвитку. Ефективність ESG політики визначається великою кількістю умов та факторів (галузевих, територіальних, політичних тощо), проте, вона надає аграрному бізнесу можливості впливу на фінансові результати за рахунок наступних чинників:

1) управління екологічними і соціальними ризиками. У сільському господарстві сукупність таких ризиків набуває стратегічного характеру загроз і представлена проблемами втрати родючості ґрунтів, біорізноманіття, зростанням рівня хімізації агровиробництва та проблемами в організації органічного виробництва, втратою кадрового потенціалу села тощо;

2) підвищення операційної ефективності діяльності (за рахунок переходу на ВДЕ, організації замкнених агроциклів виробництва, економії ресурсів;

3) забезпечення інклюзивного доступу до капіталу та соціально відповідальних агроінвестицій;

4) створення довгострокові агроwartості та підвищення її частки у кінцевому агропродовольчому продукті.

Основними напрямками реалізації соціально відповідальних ініціатив бізнес-суб'єктів агросектору мають стати: екологізація землекористування та аграрного виробництва, відновлення біорізноманіття у рослинництві і тваринництві, ліквідація інклюзивних розривів та підвищення рівня якості життя населення сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки країни на засадах безпечності та якості агропродовольчої продукції, активізація розвитку органічного виробництва, забезпечення енергоефективності та екологічності джерел енергетичних ресурсів, підвищення ступеня циркулярності виробничо-технологічних процесів та створення замкнених ланцюгів агроwartості.

З огляду на зміст соціально відповідальних ініціатив та складу ESG принципів управління у аграрному бізнесі основними інструментами їх імплементації у практичну діяльність можуть стати: 1) більш активний розвиток агровиробництва у контрольованому середовищі (вертикальні мікроекономічні комплекси, теплиці тощо); 2) поширення використання біотехнологій агровиробництва; 3) використання технологій точного землеробства; 4) покращення селекції сільськогосподарських культур; 5) скорочення відходів та організація замкнених агропродовольчих ланцюгів вартості; 6) інновації

у пакуванні; 7) розширення практики переробки продуктів харчування; 8) перехід до регенеративного сільського господарства.

Сьогодні у світовій практиці вже функціонують дієві інструменти підвищення рівня ESG управління для аграрного бізнесу. За умов активізації цифрових рішень такі інструменти реалізуються через digital-сервіси, наприклад, програмні забезпечення (AGRIVI Farm Management). Функціонує даний сервіс через комплексну цифрову платформу, яка допомагає оцінити сталість методів господарювання та їх відповідність стандартам і критеріям ESG. За основу прийнята аналітика ключових показників: використання ПММ, мінеральних добрив та пестицидів, обсяги використання води, фізико-хімічні показники ґрунтів тощо. За допомогою платформи формується цінна інформація про вплив аграрного бізнесу про характер використання ресурсів, стан біологічних активів, вплив господарської діяльності компанії на навколишнє середовище. Ця інформація допомагає агрокомпанії підтвердити свою відповідність сталим практикам та отримати доступ до інвестиційних ресурсів.

Висновки. Глобальні тренди підвищення рівня сталості та необхідність досягнення цілей сталого розвитку забезпечили появу нових підходів менеджменту та оцінки їх результативності. Загострення кліматичних, екологічних,

соціально-економічних проблем призвело до поширення стратегій соціальної відповідальності та ESG практики управління. Соціальна відповідальність бізнесу стала є вимогою часу, бізнесу, споживачів та суспільства. Сільське господарство є одним з провідних видів економічної діяльності економіки України, у якому розв'язання завдань сталого розвитку є пріоритетним. Соціальну відповідальність бізнесу та організацію діяльності на основі ESG критеріїв можна розглядати як стратегічні інструменти вирішення даних завдань. Проведені дослідження показали, що CSR і ESG є бізнес-моделями сталого управління із схожим характером дії. Разом з тим, вони мають специфічні відмінності: CSR є якісний виміром бізнесу та його впливу на суспільство, у той час, коли ESG – це кількісний вимір та оцінка діяльності бізнесу. Основу ESG становить системи критеріїв та індикаторів, за якими провідні світові агенції будують інвестиційні рейтинги бізнесу та компаній. І CSR і ESG формують для аграрного бізнесу стратегічні переваги та цінності, які є також винятково важливим для всіх зацікавлених сторін. CSR і ESG є інструментами підвищення рівня інвестиційної привабливості агрокомпаній та залучення додаткових інвестиційних ресурсів, необхідних для досягнення цілей сталого розвитку сільського господарства і сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Hohnen P. Corporate Social Responsibility: An Implementation Guide for Business, International Institute for Sustainable Development, Winnipeg. 2007. URL: https://www.iisd.org/pdf/2007/csr_guide.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
2. Малік М.І., Мамчур В.А., Шпикуляк О.Г. Інституціональне середовище та формування соціальної відповідальності аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2017. № 12. С. 5–13.
3. McWilliams A., Siegel D. Corporate social responsibility and financial performance: correlation or misspecification? *Strategic Management Journal*. 2000. № 21 (5). P. 603–609.
4. Madhu S. Corporate social responsibility policy. *International Journal of Advanced Research in Commerce, Management & Social Science (IJARCMSS)*. 2022. Vol. 05. № 03(I). P. 127–133.
5. ESG is changing how businesses approach sustainability. URL: <https://www.adenservices.com/en/blogs/esg-business-sustainability> (дата звернення: 12.01.2024).
6. Буряк Р., Оваденко В. Корпоративна соціальна відповідальність українських аграрних підприємств. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. № 1(26). С. 150–154.
7. Lokuwaduge C.S., Heenetigala K. Integrating environmental, social and governance (ESG) disclosure for a sustainable development: An Australian study. *Business Strategy Environmental*. 2017. № 26. P. 438–450.
8. Zeng L., Jiang X. ESG and Corporate Performance: Evidence from Agriculture and Forestry Listed Companies. *Sustainability*. 2023. № 15(8). 6723. DOI: <https://doi.org/10.3390/su15086723> (дата звернення: 22.01.2024).
9. Why is ESG so important to agriculture? URL: <https://blog.bccresearch.com/why-is-esg-so-important-to-agriculture-industry> (дата звернення: 22.01.2024).
10. Global Investor Survey 2023. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/esg/global-investor-survey-2022.html> (дата звернення: 22.01.2024).
11. C-suite Insights: Sustainability and ESG Trends Index. URL: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_us/topics/sustainability/ey-c-suite-insights-sustainability-and-esg-trends-index.pdf (дата звернення: 22.01.2024).
12. Мірзоева Т.В., Герасимчук Н.А. Щодо оцінки ризиків агробізнесу в контексті esg-стратегії розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-22> (дата звернення: 22.01.2024).

13. Шевчук П. Порівняльна соціальна політика у країнах ЄС : навч. посібник / за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. 170 с.
14. Зінчук Т.О., Левківський Є.В. Корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу як умова сталого розвитку. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 39–45.
15. Власенко Т.А. Формування механізму управління стратегічними змінами підприємства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 3. С. 25–28.
16. What Is an ESG Rating? URL: <https://www.fool.com/terms/e/esg-rating/> (дата звернення: 22.01.2024).

References:

1. Hohnen P. (2007) Corporate Social Responsibility: An Implementation Guide for Business, International Institute for Sustainable Development, Winnipeg. Available at: https://www.iisd.org/pdf/2007/csr_guide.pdf (accessed January 12, 2024).
2. Malik M. Y., Mamchur V. A., Shpykuliak O. H. (2017) Instytutsionalne seredovyshe ta formuvannya sotsialnoi vidpovidalnosti ahrarnykh pidpryemstv [Institutional environment and formation of social responsibility of agrarian enterprises]. *Економіка АПК*, no. 12, pp. 5–13.
3. McWilliams A., Siegel D. (2000) Corporate social responsibility and financial performance: correlation or misspecification? *Strategic Management Journal*, no. 21 (5), pp. 603–609.
4. Madhu S. (2022) Corporate social responsibility policy. *International Journal of Advanced Research in Commerce, Management & Social Science (IJARCMSS)*, vol. 05, no. 03(I), pp. 127–133.
5. ESG is changing how businesses approach sustainability. Available at: <https://www.adenservices.com/en/blogs/esg-business-sustainability> (accessed January 12, 2024).
6. Buriak R., Ovadenko V. (2021) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist ukraïnskykh ahrarnykh pidpryemstv [Corporate social responsibility of Ukrainian agricultural enterprises]. *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, no. 1(26), pp. 150–154.
7. Lokuwaduge C. S., Heenetigala K. (2017) Integrating environmental, social and governance (ESG) disclosure for a sustainable development: An Australian study. *Business Strategy Environmental*, no. 26, pp. 438–450.
8. Zeng L., Jiang X. (2023) ESG and Corporate Performance: Evidence from Agriculture and Forestry Listed Companies. *Sustainability*, no. 15(8). DOI: <https://doi.org/10.3390/su15086723> (accessed January 22, 2024).
9. Why is ESG so important to agriculture? Available at: <https://blog.bccresearch.com/why-is-esg-so-important-to-agriculture-industry> (accessed January 22, 2024).
10. Global Investor Survey 2023. Available at: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/esg/global-investor-survey-2022.html> (accessed January 22, 2024).
11. C-suite Insights: Sustainability and ESG Trends Index. Available at: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_us/topics/sustainability/ey-c-suite-insights-sustainability-and-esg-trends-index.pdf (accessed January 22, 2024).
12. Mirzoieva T. V., Herasymchuk N. A. (2023) Shchodo otsinky ryzykiv ahrobiznesu v konteksti esg-strate.hii rozvytku [Regarding the risk assessment of agribusiness in the context of esg development strategy]. *Економіка та суспільство*, no. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-22> (accessed January 22, 2024).
13. Shevchuk P. (2009) *Porivnyal'na social'na polity'ka u krayinax YeS* [Comparative social policy in EU countries]. Lviv: LRIDU NADU.
14. Zinchuk T. O., Levkivskyi Ye. V. (2019) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist vertykalno intehrovanykh struktur ahrarnoho biznesu yak umova staloho rozvytku [Corporate social responsibility of vertically integrated agrarian business structures as a condition for sustainable development]. *Економіка АПК*. no. 1.
15. Vlasenko T. A. (2019) Formuvannya mekhanizmu upravlinnia stratehichnymy zminamy pidpryemstva [Formation of the mechanism of management of strategic changes of the enterprise]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, no. 3.
16. What Is an ESG Rating? Available at: <https://www.fool.com/terms/e/esg-rating/> (accessed January 22, 2024).